

БОЈАДИСУВАЊЕ И ШАРАЊЕ НА ВЕЛИГДЕНСКИ ЈАЈЦА ВО СКОПЈЕ И ОКОЛИЈАТА

ПОТЕКЛО И ПРЕДАНИЈА

Обичајот бојадисување и шарање црвени јајца за Велигден е многу стар и води потекло уште од времето на паганството. Јајца шарале уште старите Словени и старите Германи, а најдени се и во старите скандинавски гробници.¹⁾ Овој обичај кај нас го негувале жените, пренесувајќи го од колено на колено, а заедно со тоа и многуте преданија за неговото потекло и значење. Но, освен жените, познато е дека во Македонија со шарање јајца се занимавале и мијачките монаси, зографи и копаничари, само со таа разлика што тие на јајцата применувале шарки од црковен карактер.^{2а)}

Денеска во нашиот народ сè уште живеат доста преданија во врска со овој стар пагански обичај за бојадисување јајца кој со христијанството добива претежно религиозен карактер. Ваквиот карактер, без сомнение, се надоврзува врз древниот пагански култ за животот и животната радост претставена со црвена боја. Овој култ во историскиот период на ширењето на христијанството прераснува во изразито христијанско верување и така се дошло до широко распространети верски толкувања, зачувани до денешен ден.

Така на пример, во едно предание се зборува: кога Христос бил распнат на крстот, од закованите нозе му капела крв што ги бојадисувала камчињата околу крстот. Тука можеме да најдеме симболична врска и со бојадисувањето бели јајца со црвена боја. Според религијата, јајцето го симболизира животот што се создава во него, а црвената боја — Христовата крв пролеана за луѓето.

Или, на пример, една друга варијанта од ова предание прикажува како дева Марија во неделата по закопот на сина си однела, меѓу другото, и сварени јајца за да ги раздаде. Јајцата ги бојадисала црвени, за да ја потсетуваат неа и сите луѓе на пролеаната Христова

¹⁾ Вид Валеновиќ, Народознaнство, Годишњи обичаји, а) Ускрс, Загреб 1944, стр. 200.

^{2а)} Татозмир Вукановиќ, Ускршње писанице у Јужној Србији. Уметнички преглед, Београд 1940, св. 4—5, стр. 139.

крв. Но, патем ја сретнале и ѝ кажале за Христовото воскресение и таа ги раздала јајцата меѓу децата. Ооттогаш останал обичајот да се бојадисуваат и даваат црвени јајца.

Обичајот да се бојадисуваат јајца станал широко распространет кај нашиот народ во толкава мера, колкаво што било и влијанието на христијанската вера.

И денеска, наспроти големите општествени и други промени, сè уште овој обичај се среќава во Македонија. Исто така и во Скопје и околицата го наоѓаме прилично одржан.

БОЈАДИСУВАЊЕ НА ЈАЈЦАТА

Бојадисувањето јајца е сврзано со точно определен временски период, а тоа станува исклучиво на Велика — „Страсна“ недела. За сето време на велигденските пости, почнувајќи од чист понеделник, јајцата се одбираат и чуваат, и тоа обично кокошките. Нивниот број не е во секоја куќа ист, туку се одредува според бројот на членовите во семејството, понеколку на секој член, потоа роднините и пријателите.

Бидејќи одбраните јајца имаат специјална намена, се одбираат покрупни кои се мијат, за да се бојадисаат што побаво и да бидат „лични“. Миењето јајца обично станува на „Веља среда“, но во некои куќи во Скопје сретнав јајцата да се мијат на Св. Лазар. Но, ниедна од жените не знаеше да ми каже зошто на овој ден тоа го прават, туку едноставно ми одговараа — „од старо така останало“. Јајцата покиснати во вода се мијат едно по едно со крпче за да се избрише сета нечистотија од нив и да станат убаво бели. Потоа, така измениени, се редат во кошница и се оставаат да се сушат.

Во Скопје и околицата, како и на другите места во Македонија, најчесто и најмногу јајцата се бојадисуваат црвено. Но, за самото бојадисување во разни села од околицата се среќаваат сосем поинакви народни називи. Така, во Булачани, Виниче и Бардовци јајцата ги „м'стат“, а во некои села ги „вапцуваат“ — Горно Лисиче, Ново Село и Блаце. И материјалот за бојадисување, т. е. бојата, во Скопје и некои села има свое посебно име „варсил“ (Lignum brasiliense) или „бакам“ (Lignum eampechianum). Овие имиња не се некои посебни локалитети бидејќи се среќаваат како такви на многу места во нашата земја. Најверојатно дека варсилото или бакамот се увезувале во Македонија од Мала Азија и некои места од Бразилија. Бојадците го продавале варсилото и од нив градското и селското население ја купувало оваа боја.

Начинот на бојење со варсил е следниов: се зема варсил кое се покиснува во млека вода, и тоа на „Веља среда“. И штом ќе покисне, во него се става едно јајце што стои за сето време додека варсилото кисне. Ова јајце во селата Булачани, Виниче го викаат „п р-

вак", а во Горно Лисиче и други села „пророк“. Во пределот Порече првото бојадисано јајце се вика „Господово јајце“.²⁾

Вообичаено е јајцата да се бојадисуваат, како во градот така и во селата, на „Вели четврток“, освен во селото Чучер, каде бојадисувањето јајца се врши на Велики петок.³⁾ Се верува дека јајцата бојадисани на тој ден траат до Спасовден, т. е. цели 40 дена. Во Гевгелиска каза постои слично верување дека бојадисаното јајце на Велики четврток „неће се никад укварити“.⁴⁾ Ако бојадисано јајце на „Вели четврток“ се скрши на Спасовден, веруваат дека ќе биде свежо и убаво за јадење.

На „Вели четврток“ рано изутрина, пред сонце, станува најпрвин жената што ќе ги бојадисува јајцата. Обично тоа е домаќинката на куќата. Потоа пали огин, и го зема варсилото, што претходната ноќ киснело во вода, и го става во еден котел да се вари. Само, пред тоа го вади „првакот“ од варсилото. Ова јајце има специјална намена и претставува предмет со кој се изведуваат неколку обичаи што ќе ги споменам понатаму. Баш затоа ова јајце не се јаде, ниту пак го даваат некому, туку се чува пред икона. Штом зоврие варсилото, внимателно се пуштаат во него со лажица јајцата да се сварат и бојадисаат. Но, за да биде бојата што потрајна и попостојана, во варсилото жените ставаат малку стипса. Од неа јајцата стануваат поубави и не пуштаат боја. Самото бојадисување, пак, од своја страна е придружено со неколку народни верувања. Така на пример, се води сметка бојадисувањето да се изврши рано изутрина додека не удрило клепалото од црквата. Ова се толкува со тоа што јајцата бојадисани пред да се јави клепалото тешко се кршат и можат да траат подолго време без да се смирисаат.

Некогаш јајцата речиси исклучиво ги бојадисувале црвено. Денеска среќаваме и други бои, но при секое велигденско бојадисување првите бојадисани јајца се црвени (црт. 1).

Откога домаќинката ќе заврши со бојадисувањето на сите јајца, го зема „првакот“, оди до постелите на децата што спијат и со ова сè уште топло јајце ги гали по обравчињата зборувајќи: „црвено-бело“. Ова го прави децата да бидат здрави преку годината и да бидат бели и црвени како самото јајце. По бојадисувањето, сите јајца се редат во кошница и со едно крпче или со коноп натопен со зејтин се мачкаат за да „л’скаат“, т. е. да бидат светликави. И со ова е поврзано едно верување: од тоа како се бојадисани јајцата се гледа каква ќе биде годината. Ако се убави и еднакво бојадисани, се верува дека годината ќе биде родна и берикетна. Ако пак на нив има дамки или нешто слично — претстојат врнежливи и градовити денови.

²⁾ Вера Кличкова, Велигденски обичаи во Порече. Гласник на Музејско-конзерваторското друштво на НР Македонија, бр. 11 Скопје 1957, стр. 156.

³⁾ Д-р Миленко Филиповиќ, Обичаји и веровања у Скопској Котлини, Српски етнографски зборник, LIV, Београд 1939, стр. 394.

⁴⁾ Стеван Тановиќ, Гевгелиска Каза, Српски етнографски зборник XL, Београд 1927, стр. 57.

Често Велигден е календарски близу до Гурѓовден. Тогаш варсилото не се фрла, туку се чува до овој втор празник за да се бојадисаат со него пак црвени јајца. Кога овие два празници се прилично оддалечени, варсилото се фрла, но не каде и да било, а специјално на места каде што не се газат „оти е гревота да се газат по него“. Обичај е варсилото да се фрли во ниви со посаден коноп, за да не го јадат црвја, или во лозје, за да ги заштити од разни штетници.

Но, освен црвените јајца кои се најзастапени, сега, а и порано, селата од Скопска околина употребувале за бојадисување и неколку други бои добиени од растенија, како на пример од млечка („млечкајка“), „плети-плотки“, „штавел змијарник“, лушпи од кромид („шушки“) и „брок“. Овие растенија селаните ги имале секогаш близу до себе, при рака, и затоа нив ги употребувале за бојадисување како на велигденските јајца така и на волната со која везеле, ткаеле и плетеле. Во продолжение ќе ги опишам наведените растенија заедно со техниката на бојадисувањето.

Млечка („млечкајка“ — *Euphorbia*) — едногодишно растение со карактеристични жолти цветови и тенки лисја. За бојадисување јајца се употребува цветот од млечката, кој се вари подолго време. По извесно време се ставаат и јајцата, да се варат заедно со млечката. Но пред да се стават во садот, се додава малку пепел за да ја примат јајцата убаво бојата. Потоа бојадисаните јајца во млечка добиваат светла и убаво жолта боја (црт. 2).

„Плети-плотки“ (*Lycium Halimifolium* Mil.) — растение што се садат обично околу куката или градината, со мали зелени лисја. За бојадисување јајца лисјата се берат и сушат. Бојадисувањето се врши на тој начин што лисјата се варат сè додека течноста не добие жолтеникава боја во која се ставаат јајцата, кои на крајот исто така стануваат жолти.

„Штавел змијарник“ (*Agum maculatum* M. B.) — растение со големи и широки лисја. За бојадисување јајца се зема неговиот корен, ситно се дробат и се става во бакарно котле да се вари сè додека оваа маса не пушти жолтеникава боја. Сега веќе се ставаат и јајцата да се варат заедно со штавелот, а во меѓувреме во котлето се става малку стипса за да не пуштаат јајцата боја. Јајцата, бојадисани со ова растение, добиваат на крајот темно-жолта боја, всушност нијанса од кафелија (црт. 3). Со штавел змијарник најчесто бојадисуваат во Скопска Благаја, и тоа во Ново Село, Таор, Блаце и др.

Лушпи од кромид — „шушки“, исто така им служат на селаните како испитано средство за бојадисување јајца. Обично се ставаат да киснат 2-3 дена во млека вода. Јајцата се варат во истата вода во која киснале лушпите и добиваат светло кафелија боја. Откога ќе се бојадисаат јајцата, лушпите се фрлаат во градина да не ги газат децата, бидејќи постои верување дека на дете што ќе ги згазне му се појавува на стапалото „модрик“ — црн меур. По бојадисувањето јајцата се оставаат да се сушат и со крпче натопено во зејтин се бришат за да бидат светликави (црт. 4).

„Брџк“ (*Rubia tinctorum*) — многугодишно растение со црвено стебло и тенки издолжени лисја. Особено е во употреба по окупирањето на нашите краишта во последната војна, кога настанаа тешкотии и со увозот на варсилото. За бојадисување јајца се употребува коренот на ова растение, бидејќи пушта црвена боја. Тоа се врши на овој начин: спроти „Вели четврток“ се прави китка од неколку корени, ситно се дробат и се оставаат да киснат во вода, а утрентата се варат додека црвената течност веќе не стане погодна за бојадисување. И тука, како и во другите раствори што ги спомнав, се става малку стипса. Во така приготвената боја се ставаат јајцата и се варат заедно со корените, потоа се сушат и се ладат за да се премачкаат со зејтин од кој светнуваат. На овој начин се добиваат убави црвени јајца.

Во градот обично јајцата ги бојадисуваат со црвена анилинска боја или со жолта, зелена, модра и др. Овие бои ги купуваат кај бојадичите, пакувани во кесички.

ТЕХНИКИ НА ШАРАЊЕ ЈАЈЦА

Но, освен еднобојни јајца, во Скопје, а поретко и во селата, се среќаваат и шарени јајца, шарани на разни начини и со разни средства. Јајцата се шараат додека се уште бели, и тоа со лисја или со восок, или откога ќе се бојадисаат со основна, црвена боја, се шараат со „кезап“ или со срма и монистра.

Шарање јајца со природни лисја. — Белите јајца се шараат со лисја на следниов начин: најпрвин јајцата се мият и се оставаат во еден сад да се варат. Во друг еден сад, обично бакарен, се става бојата да се вари, но претходно се растопува и низ тенко платно или сито се процедува. Потоа во неа се додава малку оцет. По варењето, јајцата се оставаат да се оладат. Сега веќе се пристапува кон шарањето (сл. 1). Одбраните лисја, карактеристични по својата убаво форма и рецкавост, или поврзани со некаква симболика, се ставаат на јајцата, и тоа на секое по еден до два листа (сл. 2) и се завиткуваат со тенко криче (сл. 3). Откога тоа ќе се направи со неколку јајца, нив ги пуштаат во жешка боја за да постојат малку, колку да се бојадисаат оние површини што се непокриени со листот. Потоа се вадат и сушат. Најпосле кричето се одврзува и лисјата внимателно се одделуваат (сл. 4), а на нивно место останува одбележена формата на листот толку јасно што се познаваат и неговите ситни жилички. На овој начин јајцето добива две бои (црвено-бела) и убав орнамент. По сето ова, јајцата се сушат уште малку и се мачкаат со зејтин.

За ваков вид шарање јајца се земаат разни цвеќиња и лисја од трендафил (црт. 5), детелина (црт. 6), цурајка, попадија (црт. 7), бучумиш бидејќи има мошне убаво изрецкани лисја и др. Оваа тех-

Сл. 1. Родна Давчева од Скопје шара јајца со лисја
 Rodna Davchéva de Skopje en train de décorer des oeufs avec des feuilles

ника претежно е застапена во Скопје, како и во Србија, Хрватска и Словенија.⁵⁾

Шарање со восок. Се изведува на овој начин: како и при други техники, јајцата најпрвин се мијат и варат. Веќе оладени се шараат со една специјална направа наречена „шаралка“⁶⁾ со која може да се изведуваат разни шарки со восок. Таа всушност претставува едно долгунесто парче дрво, на едниот крај навиткано со подебел конец и восок (црт. 8). На овој крај, насреде, се наоѓа шаралчето направено од многу тенок плех во вид на цевче низ кое тече восокот. Во некои случаи се употребува и перце од кокошка расечено и приспособено за шарање. Пред самото шарање „шаралката“ се затоплува на свеќа или ламба, а восокот на неа се растопува и полка тече низ отворот на шаралчето. Сега веќе се изведува и шарањето по јајцето. Бидејќи восокот бргу стврднува, одвреме навреме пак се притоплува и сè така додека не заврши шарањето. Потоа, кога веќе восокот е оладен, јајцата се ставаат во приготвена боја да се бојадисаат, и тоа малку време. На крајот, се сушат, а восокот внимателно се отстранува од нив. На негово место остануваат бели шарки а наоколу е сè црвено.

⁵⁾ Персида Томић, Војење и шарање јаја, Гласник Етнографског музеја у Београду, кн. XX, Београд 1957, стр. 41.

⁶⁾ Речиси исти шаралки за шарање јајца со восок има и во Србија (Персида Томић, спомнатото дело, стр. 35); и во Босна (Мијо Жуљић, Ускрсна јаја (Вареш у Босни) — Зборник за народни живот и обичаје XIII, Загреб 1908, стр. 303—306).

1. Јајце бојадичано во „варзано“, Скопје — Oeuf teint avec „varzilo“, Skopje. — 2. Јајце бојадичано со „марчај-ка“, Ново Село, Скопско — Oeuf teint avec „mlethalka“ Novo Selo région de Skopje. — 3. Јајце бојадичано со „итравер змијар-ник“, с. Ново Село, Скопско — Oeuf teint avec „chtavel zmiarnik“, Novo Selo, région de Skopje. — 4. Јајце бојадичано со риву-рти од кроваца, с. Браце, Скопско — Oeuf teint avec de pelures d'oignon, village Blatsé, région de Skopje. — 5. Јинт од рпенда-фирт, Скопје — Feuille de roster, Skopje. — 6. Деревина, Скопје — Trete, Skopje. — 7. Јинт од монаража, Скопје — Feuille de „po-pada“, Skopje. — 8. „Илапарка“, Скопје. — 9. Покрсно цреке, Скопје — Fleurs des champs, Skopje.

Сл. 2 Шарање јајца со лисја — детал од изведувањето, Скопје
 Décoration des oeufs avec des feuilles-détail de l'exécution, Skopie

Мотивите употребени при шарањето со восок се доста различни, но најчесто се земаат разни растителни орнаменти, цвеќиња, цвет од тутун, сончоглед, полско цвеќе (црт. 9), преша со лисја (црт. 10), потоа разни фигури на животни и птици, обично пиленца (црт. 11), разни геометриски орнаменти — точки, крст и сл. (црт. 12). Понекогаш јајцата се шараат и на тој начин што се впишува на нив името на селото каде што ги шарале (на пр. с. Горно Лисиче). Има случаи кога на јајцата пишуваат и лични имиња: често девојките го ставаат своето име на она јајце што за Велигден ќе го подарат на својот сакан⁷⁾, на пример „Успомен од Љуба (црт. 13). Но најмногу се среќава честитката „Христос Воскресе“, во знак на празникот⁸⁾ (црт. 14).

⁷⁾ Вера Кличкова, спомнатото дело, стр. 156. Во Порече се среќава речиси иста орнаментика како и во Скопје.

⁸⁾ Татомир Вукановиќ, спомнатото дело, стр. 140; во цела Македонија се изведуваат слични орнаменти.

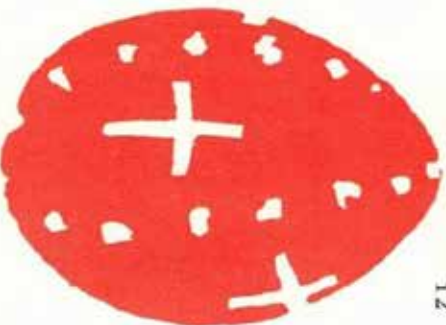

10

11

12

13

14

15

16

17

10. Иреци со днече, Скопје — Certises avec feuilles, Skopje. — 11. Пиремте, с. Горно Динчево, Скопско — Poussin, village G. Lassitché, région de Skopje. — 12. Крст и рочици, с. Горно Динчево — Croix et points, village G. Lassitché, région de Skopje. — 13. Величугенско јајце наменето за подарок, с. Г. Динчево, Скопско — Oeuf de Paques, destiné pour cadeau, village G. Lassitché, région de Skopje. — 14. Величугенско јајце со чертица, с. Горно Динчево, Скопско — Oeuf de Paques avec souhaits, village G. Lassitché, région de Skopje. — 15. „Свастика“, Скопје — „Svasitka“, Skopje. — 16. Јајце украсено со геометриски шапки, Скопје — Oeuf orné de motifs géométriques, Skopje. — 17. „Јупкавичи“, Скопје — „Youtkavitchi“, Skopje.

Сл. 3 Шарање јајца со лисја — детал од изведувањето, Скопје
Décoration des oeufs avec des feuilles-détail de l'exécution, Skoplé

Шарање црвени јајца со „кезап“ (HNO_2 — азотна киселина). Пред да се шараат јајцата со „кезап“, треба да бидат веќе бојадисани со една боја, обично црвена. Потоа, по така бојадисаното јајце се шара со сламка, или со некое парче дрво заострено на врвот. „Кезапот“ се става во мало шишенце или чаша каде што се мака со сламката. Шарка се добива на тој начин што оваа течност ја растворува бојата на јајцето и таму кај што поминала сламката остануваат бели траги. Додека трае шарањето неколку дрвца или сламки треба да се заменат, бидејќи киселината ги разјадува. Ишараните јајца на крајот се бришат со крпа за да светнат.

И кај оваа техника среќаваме исто така разни мотиви, како на пример: „свастика“⁹⁾ (крст со кукалки во разни комбинации, црт. 15). Но, често се шараат и човечки фигури, потоа геометриски шарки и сл. (црт. 16).

Шарање со срма и монистра. — Освен шарањето на црвените велигденски јајца со „кезап“, сретнав и еден многу интересен начин на шарање со срма и монистра.¹⁰⁾ Секако, оваа тех-

⁹⁾ Истиот орнамент „свастика“ се споменува и кај Татомир Вукановиќ, спомнатото дело, стр. 139.

¹⁰⁾ За ваквото шарање среќаваме податоци и кај Персида Томиќ, по спомнатото дело, на стр. 44, кога пишува за Тетово.

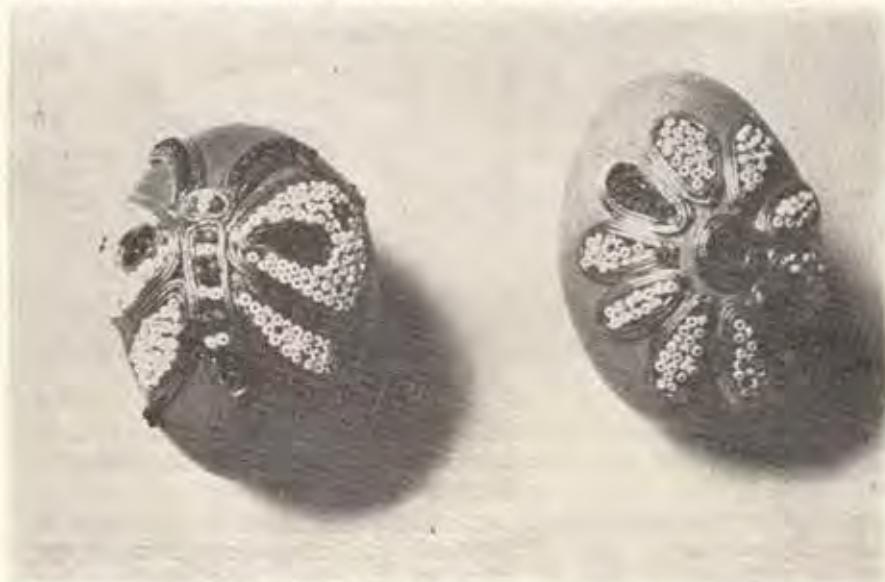
Сл. 4. Шарање јајца со лисја — детаљ од изведувањето, Скопје
 Décoration des oeufs avec des feuilles-détail de l'exécution, Skopje

ника води потекло од поново време и е застапен, а првенствено во градот. Претполагам дека овој начин на шарање потекнува од Тетово, зашто некои илмиња во шарките на јајцето всушност носат називи на одделни детали од тетовската градска носија. На пример, „јуркмачи“ (деталј од чинтијани, црт. 17). Кога точно оваа техника е пренесена во Скопје — не можам да наведам конкретни податоци, но сум ја сретнала во неколку куќи во градот каде што ми рекле дека ја применуваат повеќе од 40 години.

Самата техника се изведува вака: на првено бојадисано и уште топло јајце се става тенок слој топол восок, и тоа на оние места каде што треба да се реди срма и монистра. Восокот се рамни со мало ножче или со игла и со неа се одбележува шарката. Потем врз топлиот восок се реди срмата со која се „опточува“ шарката, додека внатрешниот простор се полни со разнобојни монистри кои се редат со

игла. При тоа се води сметка фигурата што треба да биде прикажана да се украси што поубаво и попластично со разнобојни монистра. И овдека мотивите за шарање јајца се најразновидни: среќаваме човечки и животински фигури, пеперутки, растителни орнаменти, гранчиња од трендафил, разни цветови, сонце и ѕвезди и други орнаменти.

Некои, пак, јајца се шарани само со жица од бела срма, завиткани во вид на спирала, со кое се добива мало крукче внатре сето исполнето со срмени жици. Обично на такво ишарано јајце се наоѓаат неколку такви спирални крукчиња поврзани меѓу себе со една срмена жица. Вака изведени и наредени, орнаментите му даваат на јајцето многу убав изглед и претставуваат минијатурно уметничко дело. А бидејќи сиот процес на оваа техника бара крајно трпение и вонредна уметност, жените што го изведуваат овој начин на орнаментирање јајца шараат само 3-5 јајца што им ги подаруваат на своите најмили, обично на внуци, снаи или мажени Керки (сл. 5 ,6).

Сл. 5. Јајца украсани со срма и монистра, Скопје
Oeufs ornés de fil d'or et de perles, Skopjé

ОБИЧАИ СВРЗАНИ СО ВЕЛИГДЕНСКИТЕ ЈАЈЦА

Велигденските јајца заземаат важно место во многу народни обичаи сврзани со човекот, неговиот дом и добитокот. Во изведувањето на велигденските обичаи е важен „првакот“ — јајцето што се чува пред икона преку целата година, сè додека не се замени со ново. Заедно со „првакот“, пред иконата се чуваат уште едно до две црвени јајца, зашто и со нив се изведуваат некои обичаи и верувања

Сл. 6. Јајца украсени со срма и монистра, Скопје
Oeufs ornés de fil d'or et de perles, Skopje

во текот на годината. Со „првакот“ луѓето, како и добитокот, се „чуваат“, претпазуваат и лекуваат од некои болести, а се употребува и како средство за заштита од град. Така на пример, обичај е на Велика сабота да се бањаат децата со здравец, дебелика и „првак“. Здравецот се става во водата децата да бидат здрави, дебеликата — да бидат дебели а „првакот“ — црвеното јајце — бели и црвени. По бањањето, додека е детето уште во вода, мајката го зема јајцето, го облазува по лицето и телото и вели: „Црвено-бело, здраво-живо, и у година да си дочекаш со здравје“. Потоа, кога е сè готово, јајцето пак се става пред икона за да се најде и другпат штом потреба.

Друг обичај се изведува со „првакот“ и спроти Гурѓовден. Тогаш во подлабок сад се налева вода од воденичарски чарк, од река каде што има свиоци или од матица. Во садот со вода се става „првакот“ заедно со растенијата: здравец, дебелика, дрен, лепаец и сето тоа се остава во градина — под трендафил или дрен преку целата ноќ. Утредента, рано пред сонце, на Гурѓовден, сите домашни се мијат со таа вода и се облазуваат со јајцето по лицето изрекувајќи трипати: „црвено-бело“. Кога се сите готови, водата се истурува во градината заедно со сето друго, а „првакот“ се остава пред икона.

Обичајот со лековитоста на „првакот“ се однесува на болеста „мурдарлак“¹¹⁾ кај децата. Дете болно од оваа болест треба да се избања со вода во која е ставено такво јајце. Се верува дека со тоа болеста ќе се излечи.

¹¹⁾ Според народното верување болеста „мурдарлак“, ги фаќа малите деца до шест недели, ако во ова време ги види некоја „нечијста“ жена. Болното дете е сето нафрлено со црвени плуски што го има особено многу по обривчињата и главчето.

Со „првакот“ се заштитува добитокот кога првпат излегува „на зелено“. При истерувањето на добитокот домакилот застанува на вратата од пондилото и со „првакот“ го дошира до трипати секое добиче (вол, крава, теле) и вели: „Да сте здрави и дебели, да ви арадиса зеленото.“

Со црвено велигденско јајце како заштитно средство се служат и кога сакаат да ги заштитат од болест младите новоизведени мисирчиња. При тоа јајцето ситно се дроби во млекото со кое ги зарануваат мисирчињата.

Но „првакот“ служи и како заштита од град и тогаш кога луѓето претчувствуваат дека приближува лошо време. Така на пример, кога селото ќе го налегнат сиви и темни градоносни облаци, селанката се обидува со „првакот“ да ги отстрани. За таа цел во дворот го изнесува јајцето, секира и котел со дно свртено нагоре. Сето ова го става среде двор и вели: „Господе, кај што петли не пеат, кај што кокошки не крекаат, кај што овци не блеат, кај што кози не врескаат, — пушти град у планините, у гората, да не ни го утепа берикетот.“

Кога врне град, во с. Булачани „првакот“ и еден садак ги ставаат под стреа и, покривајќи ги со котел превртен наопаку, велат: „Господе, запри го градот да не врне, да не ни го утепа берикетот.“¹²⁾

Во с. Виниче пак, кога врне град, изнесуваат во дворот садак, го превртуваат со нозете нагоре и, ставајќи среде „првак“, велат како и во другите села: „Господе, запри го градот да не врне, да не ни го утепа берикетот.“

Во осумте четвртоци меѓу Велигден и Спасовден на поле не се работи — „за од град“. На првиот четврткок по Велигден од куќата што има лозје носат таму црвено велигденско јајце и со него се обиколува целиот простор. На крајот, јајцето се закопува таму кај што почнала обиколката — „за да не го тепа град лозјето“.¹³⁾

Еден од поважните обичаи во врска со велигденските јајца е и оној што се изведува секоја година на полноќ на Велика сабота. Во оваа ноќ спроти Велигден се оди в црква и сите носат со себе црвено јајце. Во 12 часот ноќта, штом се рече „Христос воскрес“, сите меѓусебно се кршат со јајцата. Од овој час, па сè дури траат велигденските празници, трае и обичајот со кршење јајца. Тоа обично го вршат децата (сл. 7).

Обичај е, од црвените јајца бојадисани за Велигден да се оддели извесен број и на третиот ден („Мал ден“) по Велигден да се носат на гробишта, каде што се оставаат малку да постојат, а потоа се раздаваат на присутните „за душа на умрените“.

Освен за Велигден — црвени јајца се потребни и за изведување некои обичаи на Гурѓовден. За оваа цел се одделуваат црвени

¹²⁾ Вакво верување за заштитната моќ на „првакот“ врз берикетот изнесува и Вера Кличкова во спомнатото дело, стр. 159.

¹³⁾ Јеремија Павловиќ, Малешев и Малешевци, Београд 1928, стр. 205. Сличен обичај среќаваме и во Малешев, само што овдека јајцето го закопуваат во нива, за да го заштити житото од град.

велигденски јајца, ако Гурѓовден е близу. Ако не, тогаш се бојадисуваат нови и тоа обично 15-20, така што да имаат сите домашни за да се занимаат на дрен. На Гурѓовден рано изутрина, уште в мугри, стануваат девојките и одат в планина да се занимаат и, птом ќе стигнат до дренот, се облазуваат со црвеното јајце и велат: „Како јајцето да сме црвени, како дренот здрави.“ Јајцето потоа се става во пазува, а тие се нишаат. Откако ќе завршат со нишањето, јајцата ги кршат и ги јадат под самото дрво. Истото тоа се прави и на средсело, кај што се поставени нишалки на раззеленети дрвја, и додека едни играат на оро, други се нишаат со црвено јајце во пазувата.

Освен на Велигден и Гурѓовден, јајца се бојадисуваат и вечерта спроти Дуовден, бидејќи на овој ден исто така се раздават на гробишта црвени јајца за „душа на умрените“.¹⁴⁾

Сл. 7. Кршење со велигденски јајца, с. Драчево, Скопско
Cassage des œufs de Pâques,
village Dratchévo, région de Skopje

Пртежите од 1—17 се од Марија Малахова.

Сликите од 1—7 се од фототеката на Етнoлошкиот музеј во Скопје.

¹⁴⁾ Во с. Булачани ми раскажуваа дека веќе дваесетина години наваму не бојадисуваат јајца за Дуовден. Се верува дека душите на умрените се „пуштени“, „слободни“ — од Цветници до Дуовден, кога ангелите пак нив ги собираат во рајот. На Кипра Грлеовски од истото село ѝ се сонило како божем раздавањето на црвени јајца „ги лаже“ умрените мали деца. Тие се „лажат“ по нив и се забават да одат во рајот. Затоа ангелите се принудени да ги собираат децата и при тоа ги удираат со прачки. За да не се „лажат“ по јајцата, мајките што имаат умрени мали деца веќе не раздаваат црвени јајца.